

Λόης Λαμπριανίδης

Γενικός Γραμματέας Στρατηγικών και Ιδιωτικών Επενδύσεων, Υπουργείο Οικονομίας και Ανάπτυξης

TO BLOG, Huffington Post

18/08/2018 09:22 EEST | Updated 18/08/2018 09:22 EEST

Brain drain: Μύθοι και αλήθειες

Υπάρχουν θετικές ενδείξεις επιστροφής του εξειδικευμένου προσωπικού ως αποτέλεσμα τόσο ενεργών πολιτικών όσο και της λειτουργίας της ίδιας της αγοράς

Το φαινόμενο της φυγής του εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού στο εξωτερικό (**brain drain**) δεν είναι καινούργιο, είχε λάβει σημαντικές διαστάσεις ήδη από τη δεκαετία του 1990. Ο συνολικός αριθμός των Ελλήνων επιστημόνων που βρίσκονται στο εξωτερικό στα μέσα του 2017 εκτιμάται σε κάτι περισσότερο από 250.000, ενώ 200.000 εκτιμάται ότι έφυγαν μετά το 2010^[1]. Το ανθρώπινο δυναμικό, ιδίως το εξειδικευμένο, είναι καθοριστικό για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. **Η φυγή επιστημόνων στο εξωτερικό συνιστά μία μεγάλη απώλεια αναπτυξιακής αλλά και ευρύτερα κοινωνικής, πολιτιστικής και εθνικής δυναμικής.**

Η ελληνική οικονομία ήδη υφίσταται τα αποτελέσματα της φυγής αυτής με τις ελλείψεις που παρουσιάζονται σε κρίσιμους κλάδους, όπως η πληροφορική και η ιατρική, υπονομεύεται η προσπάθεια μετάβασης στην οικονομία της γνώσης, για την οποία οι άνθρωποι με υψηλού επιπέδου ειδίκευση και κατάρτιση είναι προϋπόθεση εκ των ων ουκ άνευ και επιτείνεατι το δημογραφικό πρόβλημα. **Εαν αυτοί που έφυγαν είναι απαραίτητοι για την οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας ίσως είναι ακόμη πιο απαραίτητοι για την υποβοήθηση των απαιτούμενων κοινωνικο-πολιτιστικών αλλαγών.** Βέβαια, αυτοί που έφυγαν δεν συνιστούν μια αδιαφοροποίητη κατηγορία, δεν είναι όλοι τους εξαιρετικοί επιστήμονες ούτε όλοι τους έχουν αναλάβει αξιοζήλευτες θέσεις στις χώρες που εργάζονται, με σημαντικό κοινωνικό status και αμοιβές. Και **αναμφίβολα δεν έφυγαν οι καλύτεροι και άρα έμειναν πίσω οι χειρότεροι!**

Το πρόβλημα της φυγής ασφαλώς προϋπήρξε της κρίσης, αλλά κατά τη διάρκειά της εντάθηκε. **Η αναντιστοιχία προσφοράς και ζήτησης επιστημονικού δυναμικού δεν οφείλεται στην υπερβάλλουσα προσφορά πτυχιούχων, όπως συχνά υποστηρίζεται, αλλά στην περιορισμένη ζήτηση, καθώς οι ελληνικές επιχειρήσεις δεν παράγουν σύνθετα προϊόντα ή υπηρεσίες έντασης γνώσης και τεχνολογίας που απαιτούν απασχόληση εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού.** Η αναντιστοιχία αυτή προκαλεί υψηλά ποσοστά ανεργίας αλλά και φαινόμενα υποαπασχόλησης, ετεροαπασχόλησης και απασχόλησης σε δουλειές κατώτερες των προσόντων που διαθέτει κανείς. **Εάν λοιπόν θέλουμε να επιστρέψουν οι έλληνες επιστήμονες που μετοίκησαν στο εξωτερικό, θα πρέπει να εργαστούμε για την εξάλειψη των λόγων που οδήγησαν στη φυγή τους,** δηλαδή εν τέλει για την αλλαγή (μεσομακροπρόθεσμα) του προτύπου οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. **Η κυβέρνηση εξ αρχής αναγνώρισε την κρισιμότητα του ζητήματος αυτού και ανέπτυξε εργαλεία πολιτικής προς αυτή την κατεύθυνση σε τρία τουλάχιστον επίπεδα:**

Σε μακροπρόθεσμο επίπεδο η «Ελλάδα: Μια στρατηγική ανάπτυξης για το μέλλον», που δημοσιοποιήθηκε επίσημα τον Μάιο, αλλά και πολλά άλλα νομοθετήματα που προηγήθηκαν (όπως ο αναπτυξιακός νόμος και ο αναπροσανατολισμός του ΕΣΠΑ) κινούνται με συνέπεια προς αυτή την κατεύθυνση. Προκρίνουν την αναγκαιότητα αλλαγής του αναπτυξιακού υποδείγματος και τη στροφή στην «οικονομία της γνώσης». Όσο αυτή η αλλαγή θα υλοποιείται, τόσο θα αυξάνεται η ζήτηση για εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό και άρα θα μειώνεται η φυγή του προς άλλες χώρες.

Αυτό θα συμβεί μεσομακροπρόθεσμα. **Τίθεται όμως το ερώτημα τι θα συμβεί βραχυ-μεσοπρόθεσμα.** Σε αυτή την κατεύθυνση, υλοποιούνται ήδη πολιτικές μέσα από δράσεις μικρής κλίμακας για τη συγκράτηση των νέων επιστημόνων. Πολιτικές που αφορούν αφενός την Ενίσχυση της Ακαδημαϊκής και Ερευνητικής Αριστείας με 200 εκ. στην περίοδο 2017-2020 (με περίπου 13.000 ωφελούμενους και δράσεις που αφορούν υποτροφίες για υποψήφιους διδάκτορες και μεταδιδάκτορες, υποτροφίες για απόκτηση ακαδημαϊκής διδακτικής εμπειρίας από νέους διδάκτορες, Στήριξη νέων ερευνητών κ.λπ.) και αφετέρου τη στήριξη της απασχόλησης, της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας με 900 εκ. στην περίοδο 2017-2020 και με ειδικότερες δράσεις ενίσχυσης της αυτοαπασχόλησης πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, των Νεοφυών Επιχειρήσεων, της εξωστρέφειας των ελληνικών μεταποιητικών επιχειρήσεων, της πρωτοβάθμιας Υγείας (TOMY), της E&A σε επιχειρήσεις, της καινοτομίας και της Επιχειρηματικότητας στα Πανεπιστήμια κ.λπ.).

Περαιτέρω, η πρωτοβουλία **[«Επιλέγουμε Ελλάδα γτίζοντας Γέφυρες Γνώσης και Συνεργασίας»](#)** έρχεται να συμβάλει στην αντιμετώπιση του προβλήματος, τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μεσομακροπρόθεσμα, με μια διαφορετική λογική. **Στόχος της είναι**

η «διασύνδεση» όλων των Ελλήνων επιστημόνων ανεξάρτητα σε ποια χώρα του κόσμου βρίσκονται ώστε να δημιουργήσουν μια ηλεκτρονική κοινότητα (e-community). Η διασύνδεση τους με τη χώρα για όσο διάστημα παραμένουν εκτός Ελλάδας, ώστε να μεταφέρουν εδώ τις γνώσεις και τις εμπειρίες που αποκομίζουν αλλού, είτε επιλέγουν να συνεχίσουν να εργάζονται στο εξωτερικό είτε ενδιαφέρονται να επιστρέψουν ή και να επενδύσουν στην Ελλάδα. Η πρωτοβουλία αυτή φιλοδοξεί να δημιουργήσει «γέφυρες» που θα επιτρέψουν στους Έλληνες του εξωτερικού (είτε είναι πρόσφατοι μετανάστες είτε είναι μετανάστες προηγούμενης γενιάς) να επανασυνδεθούν με τη χώρα μέσω της συνεργασίας με ελληνικούς επιχειρηματικούς και επιστημονικούς φορείς. Καθώς τα δίκτυα αποτελούν ολοένα και πιο συχνά παράγοντες ισχύος στην διεθνή οικονομία, και ένα μέρος των ελλήνων επιστημόνων που εργάζονται στο εξωτερικό κατέχει σημαντικές θέσεις σε επιχειρηματικό αλλά και σε ερευνητικό-ακαδημαϊκό επίπεδο διεθνώς η διασύνδεση τους θα έχει πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα τόσο για τους ίδιους όσο και για την χώρα ευρύτερα.

Σε αυτό το σημείο ίσως θα πρέπει κανείς να αναφέρει και μια άλλη διάσταση αυτού του φαινομένου. Η φυγή του εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού σε κάποια στιγμή μέσα στην κρίση είχε φτάσει στο σημείο να αποτελεί ένα είδος «μόδας», μια αυτονόητη ενέργεια. Έτσι, ενώ πολλοί έφυγαν αναμφίβολα λόγω της αναντιστοιχίας προσφοράς και ζήτησης εργασίας, ακολούθησαν πολλοί που έφυγαν επειδή πείστηκαν από τη συμβατική σοφία ότι έξω υπάρχουν ευκαιρίες για όλους ενώ στην Ελλάδα κυριαρχούν η ανεργία, ο νεποτισμός, η αναξιοκρατία, κ.λπ. Αυτή η φυγή στηρίζεται σε σημαντικό βαθμό σε «στερεοτυπικές απόψεις» για τη χώρα και για το εξωτερικό που συχνά απέχουν από την πραγματικότητα με την έννοια ότι απλά υπερτονίζουν υπάρχουσες δυσλειτουργίες στην Ελλάδα και υπόσχονται εργασιακούς παραδείσους στο εξωτερικό.

Μάλιστα, η φυγή του εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού θεωρήθηκε ως ακόμη ένα στοιχείο άσκησης αντιπολιτευτικού λόγου με αποτέλεσμα: να μην υπάρχει ένας νηφάλιος διάλογος για τα αίτια του φαινομένου και των πολιτικών αντιμετώπισης του, να μην αναδεικνύονται καθόλου αφενός οι συνέπειες για την ελληνική οικονομία και κοινωνία και αφετέρου κάποιες «σκοτεινές» πλευρές της ζωής και εργασίας στο εξωτερικό (μεγάλοι χρόνοι αναμονής για να βρουν εργασία ανάλογη των προσόντων τους, υπέρπον ρατσισμός σε κάποιες από τις κοινωνίες υποδοχής, καθημερινή αίσθηση ότι είσαι ξένος, αλλά και ο πόνος και η νοσταλγία για επιστροφή στην πατρίδα).

Έτσι, παρότι υπάρχουν πλέον θετικές ενδείξεις επιστροφής, ως αποτέλεσμα τόσο ενεργών πολιτικών όσο και της λειτουργίας της ίδιας της αγοράς, αντ' αυτού παρατηρούμε πως κάποιοι αρέσκονται να μιλούν για όσο το δυνατόν μεγαλύτερους αριθμούς από τους οποίους μάλιστα μόνο ένα ελάχιστο ποσοστό σχεδιάζει να επιστρέψει. Επίσης στο δημόσιο λόγο κάποιοι, συχνά θέλοντας να εντυπωσιάσουν με κακώς εννοούμενα αντιπολιτευτικά επιχειρήματα, προβάλλουν είτε μεμονωμένες επιτυχημένες περιπτώσεις αποσιωπώντας τις πολλές, πολύ λιγότερο επιτυχημένες, είτε τη δυσαρέσκεια κάποιων από αυτούς που έχουν φύγει για την «οπισθοδρομική» χώρα που άφησαν πίσω τους.

Η κατάσταση στη χώρα μετά την έξοδο από το Μνημόνιο αλλάζει και μια πάρα πολύ σημαντική αλλαγή είναι πως σε μεγάλο βαθμό παίρνουμε ξανά την τύχη της χώρας στα χέρια μας. Δεν θα ετεροκαθορίζεται πλέον η αναπτυξιακή μας πολιτική. Ασφαλώς θα τηρηθούν οι δεσμεύσεις, ασφαλώς δεν θα επιστρέφουμε στις εύκολες λύσεις του παρελθόντος. Σε αυτές τις συνθήκες λοιπόν θα ήταν πολύ θετικό εάν ακόμη περισσότεροι επέστρεφαν στη χώρα για να συμβάλλουν στην οικονομικο-κοινωνική της αναδιάρθρωση αντι να περιμένουν να επιστρέψουν όταν η χώρα θα γίνει ένας «ιδανικός» τόπος για να ζει

και να εργάζεται κανείς (δεν θα έχει καθόλου γραφειοκρατία, ελάχιστη φορολογία αλλά εξαιρετικές κοινωνικές παροχές κ.λπ.).

Τέλος, θα πρέπει πια να θέσουμε και μια άλλη διάσταση στη συζήτηση: η χώρα μας μπορεί και πρέπει να προχωρήσει ένα βήμα περαιτέρω και να διασφαλίσει όχι μόνο πως θα σταματήσει η διαρροή επιστημόνων από την Ελλάδα και πώς θα επιστρέψει ένα μεγάλο μέρος αυτών που έχουν ήδη φύγει, αλλά επίσης **πώς θα προσελκύσουμε ανθρώπους υψηλής εξειδίκευσης από άλλες χώρες για να ζήσουν και να δουλέψουν εδώ** – προσελκύοντας, ως εκ τούτου, και επενδύσεις επιχειρήσεων που βασίζονται στο εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό! Με αυτόν τον τρόπο, θα μπορέσουμε να συμβάλουμε στην αντιμετώπιση ενός προβλήματος που εδώ και δεκαετίες ταλαιπωρεί την ελληνική οικονομία και δεν είναι απόρροια της κρίσης, την αδυναμία δηλαδή της χώρας να προσελκύσει Ξένες Άμεσες Επενδύσεις.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η φυγή του εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού στο εξωτερικό συνιστά ένα φαινόμενο που απαιτεί νηφάλια ανάλυση, έγκυρη ερμηνεία και σοβαρή αντιμετώπιση. Ο τρόπος που διεξάγεται η δημόσια συζήτηση θα πρέπει να είναι αντίστοιχος με τη σοβαρότητα του φαινομένου και να μην πλήττει την εικόνα της χώρας που βρίσκεται σε πορεία ανάκαμψης.

[1] Στη βάση δυο ερευνητικών προγραμμάτων
http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/hellenicObservatory/CMS%20pdf/Research/NBG_2014_-_Research_Call/LOIS%20LAMBRANIIDIS_Outward%20migration%20from%20Greece%20during%20the%20crisis%20.pdf